

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Пътна карта за декарбонизация на електроенергетиката в Югоизточна Европа и България

Медийна бележка, София, март 2018 г.

Сценарии за отключване на потенциала за използване на възобновяеми енергийни източници в Югоизточна Европа

Силната взаимосвързаност на климатичните и енергийните политики на Европейския съюз залегна за първи път в приетия през 2008 г. от Европейската комисия законодателен пакет "Климат и енергетика 2020", последван от Климатичната и енергийна рамка на ЕС към 2030 г., както и в пакета от мерки „Чиста енергия за всички европейци“, в който са заложили правила за ориентиран към потребителите преход към чиста енергия. ЕС многократно е заявявал целта си до 2050 г. да намали въглеродните емисии в страните-членки с 80–95% спрямо 1990 г., с което да допринесе за ограничаване на повишението на средната глобална температура спрямо прединдустриалната епоха до не повече от 2°C.

Югоизточна Европа е регионът, в който националните политики в област енергетика и противодействие на климатичните промени е най-слабо интегриран със стратегията на ЕС, въпреки че всички страни са или настоящи, или бъдещи членове на Съюза. Администрацията в тези държави не разполага с необходимата подготовка за осъществяване на енергийния преход, съобразен с политиките на ЕС. Той би ги поставил пред сериозно изпитание, свързано с широко разпространената енергийна бедност, породена от ниските доходи на голям дял от домакинствата в региона. На базата на данни и методи за моделиране, използвани от Европейската комисия, консорциум от 14 европейски партньори разработи Регионална пътна карта за развитието на електроенергетиката в Югоизточна Европа. (SEERMAP),¹ която обхваща три сценария за нейното развитие до 2050 г. в девет страни от Югоизточна Европа: Албания, Босна и Херцеговина, Косово, Македония, Черна Гора и Сърбия (Западните Балкани/WB6) и България, Гърция и Румъния (EU3):

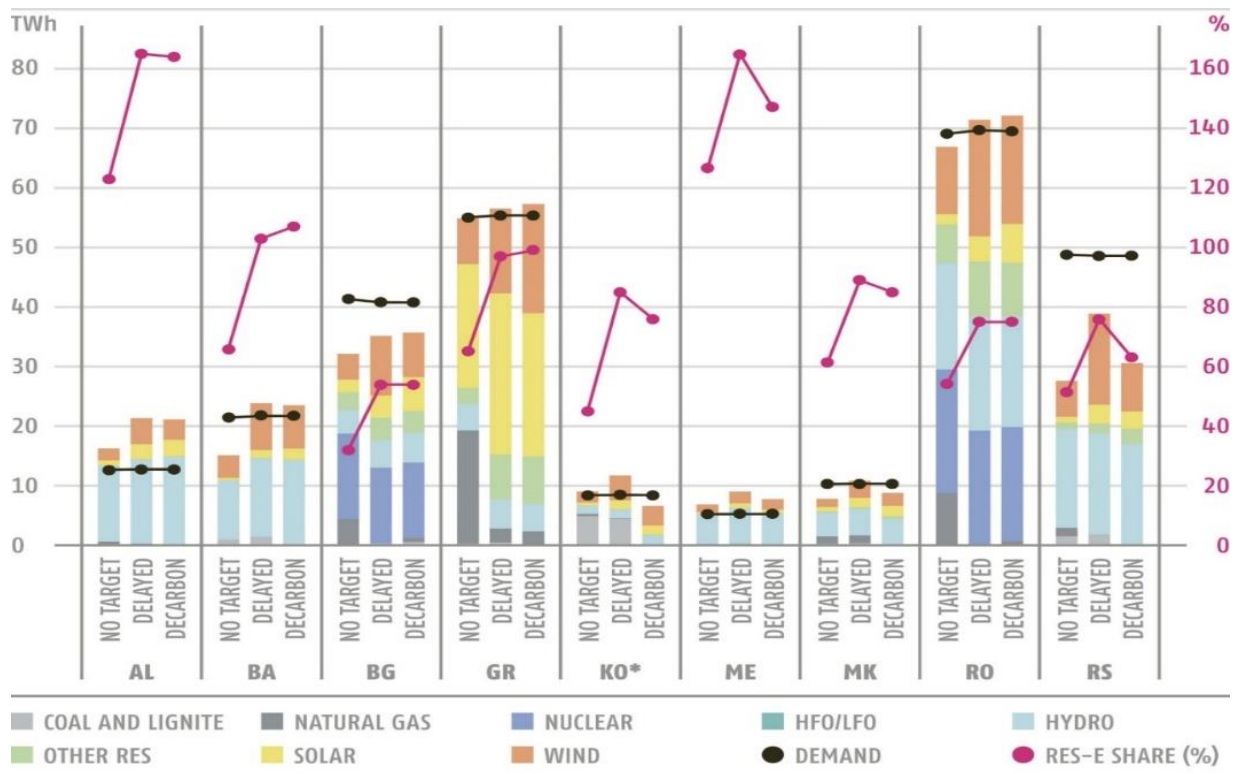
- **Сценарий „Декарбонизация“** – водещият сценарий, при който правителствата на държавите от Югоизточна Европа поемат амбициозен ангажимент за почти пълна декарбонизация на електроенергийния сектор към 2050 г.;
- **Сценарий „Забавена декарбонизация“** – сценарий, при който правителствата не променят драстично енергийните си политики преди 2035 г., но в следващия период до 2050 г. активизират своите усилия да изпълнят изискванията за намаляване на вредните емисии.
- **Сценарий „Без цел“** – сценарий, при който правителствата в региона не залагат дългосрочна цел за намаляване на инвестициите.

¹ Координатори на консорциума са Регионалният център за изследване на енергийни политики, Будапеща и Техническият университет във Виена, а Центърът за изследване на демокрацията е един от деветте партньори на национално ниво.

Според доклада SEERMAP, за да постигне амбициозните цели на ЕС, страните от Югоизточна Европа ще трябва да заменят повече от 30% от сегашния си капацитет за производство на електроенергия от изкопаеми горива до края на 2030 г. и повече от 95% до 2050 г. Разработеният модел показва, че едно от необходимите условия е покачването на цените на въглеродните емисии, което ще направи производството на електроенергия от изкопаеми горива неконкурентоспособно. Това би поставило политическите лидери в региона пред предизвикателството да изработят адекватна рамка, поощряваща необходимите за тази цел нови инвестиции, и да създадат възможност за развитие на електроенергийния сектор, съобразено с дългосрочна стратегия за енергиен преход, която не е ограничена от настоящето енергийно портфолио.

При сценариите с амбициозна цел за декарбонизация и съответните схеми за подпомагане на ВЕИ, регионът ще има енергиен микс от 83% възобновяеми източници до 2050 г., предимно базирани на водна и вятърна енергия, и значим дял мощности за генериране на слънчева енергия. Ако не се постави за цел намаляването на въглеродните емисии и прекратяването на държавната подкрепа за ВЕИ е пълно и необратимо, делът на ВЕИ в потреблението на електроенергия ще достигне едва около 58% през 2050 г., което е значителен напредък спрямо сегашния период, но не достатъчен за пълна декарбонизация на сектора. В близките години най-сериозното предизвикателство пред Югоизточна Европа от законодателна гледна точка ще бъде модернизацията на остарелите електроцентрали в условията на пазарна либерализация, като същевременно се гарантира достъпността на електроенергията, сигурността на доставките и значителното намаляване на емисиите на парникови газове.

Фигура 1. Три сценария на Пътната карта за развитието на електроенергийния сектор в Югоизточна Европа

Източник: Регионален доклад SEERMAP

Отлагането на политиките за насърчаване на възобновяемите енергийни източници има два недостатъка в сравнение с дългосрочната стратегия за подкрепа. Резултатът от забавеното въвеждане на политики за декарбонизация води до реализирането на проекти за производство на електроенергия от изкопаеми горива, включително планираните към момента електроцентрали, чиито инвестиции няма да се възвърнат. Превърнато в еквивалентно увеличение на цената за десетгодишен период, цената на тези активи е равна на средствата, необходими за подкрепа за ВЕИ през десетилетието 2040–2050 г., за да се постигнат заложените от ЕС климатични цели.

Декарбонизацията в Югоизточна Европа ще изисква значително увеличение на инвестициите от 83 млрд. евро до 128 млрд. евро през 35-годишния период при различните сценарии. Допълнителните инвестиции ще бъдат компенсирани от намаляването на вноса на електроенергия и горива, което ще се отрази положително, макар и в малка степен, върху фискалния баланс и текущата сметка. При сценариите за декарбонизация БВП и заетостта биха нараснали.

Енергийната политика трябва да е основана на ясен анализ на разходите и ползите от инвестициите в мощности, опериращи на изкопаеми горива. Най-вече трябва да се претеглят невъзвръщаемите разходи в централи на въглища и природен газ спрямо краткосрочните ползи, както е в случая с природния газ, който временно може да свърже прехода от енергия базирана на изкопаеми горива към такава от възобновяеми източници.

Децентрализацията – следващата стъпка за отключване на потенциала за развитие на ВЕИ в България

България е на път да изпълни целите си за дела на ВЕИ в енергийната система към 2020 г. През 2016 г., дялът на ВЕИ в брутното потребление на енергия е 18.8%, над поставената цел от 16%. Въпреки това са налице някои смущаващи тенденции. След 2012 г. инвестиции в големи ВЕИ мощности на практика няма (с изключение на някои мощности, използващи биомаса), а според статистиката голям дял от потреблението на възобновяема енергия се пада на отоплението на биомаса (дървесина). Развитието на малки ВЕИ мощности в близост до потребителите остава недостатъчно, което няма да се промени докато не се въведат правилните стимули за малките инвеститори. За да постигне амбициозната цел на ЕС за 94% намаление на въглеродните емисии в производството на електроенергия, България трябва да разработи по-целенасочена политика за преход от централизирано производство на електроенергия базирано на изкопаеми горива към децентрализация на електроенергийната система и стимулиране на производители-потребители (prosumers).

Тъй като при всички сценарии дялът на ВЕИ нараства значително, бъдещата енергийна политика трябва да подпомага интегрирането на ВЕИ мощности, например чрез инвестиции в далекопроводни и разпределителни мрежи и създаване на подходящи технически решения и регулаторна рамка, улесняваща въвеждането на механизми за контрол над потреблението (demand response) и производството на електроенергия от ВЕИ. Нужно е увеличение и на инвестициите в модернизацията на разпределителните мрежи, за да се гарантира гладкото присъединяване на големи обеми производство на електроенергия от ВЕИ, и да се премахнат излишните административни и регулаторни процедури, възпрепятстващи създаването на широка децентрализирана система за енергопроизводство, базирана на ВЕИ. България засега не е успяла да отключи потенциала за децентрализирано производство на електрическа енергия, който е в рамките на 5 ГВт или 40% от инсталираните мощности към момента, поради пречки свързани с режима на

присъединяване към електроразпределителното дружество, издаването на строителни и други разрешителни и разпределението на преференциалните цени за изкупуване на енергия от ВЕИ .

Един от основните проблеми пред производството на електроенергия от възобновяеми източници е липсата на законово разграничение между големите и малките производители. Това дава предимство на многомилionните инвестиции в големи мощности и възпрепятства демократизацията на енергетиката. Законодателството не предвижда възможности за появата на производители-потребители (prosumers) и енергийни кооперативи. Мощностите, построени върху обработваема земя, дори имат предимство, тъй като за строежа им не се изискват всички документи и административни процедури, които са необходими при изграждането на фотоволтаична инсталация върху покрив, от което могат да се възползват потенциално хиляди домакинства в селските райони на страната. Макроекономическата среда също не благоприятства изграждането на малки ВЕИ мощности, тъй като в условията на държавна регулация и крос субсидиране е много по-изгодно да се потребява енергия от електроразпределителните дружества на регулирани цени, отколкото да се инвестира в малка производствена мощност.

* * *

Югоизточна Европа и България излязоха от продължителния период на слаб растеж и ниска заетост, последвал икономическата рецесия през 2008–2010 г. Правителствата на тези страни трябва да се възползват от възможностите за икономически подем, като задълбочат демократизацията на производството и потреблението на електрическа енергия и тласнат икономиката към освобождаване от зависимостта ѝ от изкопаеми горива. За тази цел, освен да следват политиката и опита на ЕС, те ще трябва да удържат на натиска на мощните енергийни лобита и да се справят със страховете на потребителите от потенциално нарастване на цените на електроенергията.